

УДК 316.744:02

Артур Струнгар,
аспірант, провідний бібліотекар НБУВ

Комунікації в бібліотечному просторі: синергетичний аспект

У статті розкрито та обґрунтовано синергетичний підхід до розвитку бібліотечної справи, який обумовлює необхідність надання в бібліотечних комунікаціях пріоритетів тим з них, які сприяють одержанню із зовнішнього середовища нової інформації.

Ключові слова: комунікація, бібліотека, соціальні процеси, інформаційне середовище, інтерактивні методи, суспільство, споживач, соціальні інститути, розвиток бібліотечного простору, синергетичний підхід, функціонально-структурні трансформації.

Постановка проблеми. Глобальні трансформації, що відбуваються в сучасному світі, чинять визначальний вплив на функціонування традиційних комунікативних інститутів, серед яких помітне місце займають бібліотеки. Наукове обґрунтування цих процесів — винятково важливе завдання, від вирішення якого залежать збереження гуманістичних засад суспільства та його подальший сталий розвиток.

Суспільствознавчі науки пропонують різноманітні, а часом і суперечливі картини суспільного устрою. Сутність процесів, що відбуваються в сьогоднішньому соціумі, зумовлює необхідність всебічного вивчення надсучасних інформаційних технологій комунікації, осмислення трансформаційних процесів, що відбуваються в цій системі [1]. Під впливом інформатизації та розвитку соціальних комунікацій кардинально змінюються уявлення про сучасні бібліотеки, їхні послуги та продукцію, що формують інформаційно-бібліотечний простір, основою якого є інтерактивні процеси обміну інформацією за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комунікативні практики бібліотек, їхнє визначення та класифікація були предметом досліджень багатьох вчених та, незважаючи на значну кількість наукових праць, тема досі недостатньо вивчена і вимагає ретельного дослідження.

Ю. Столярів, розглядаючи бібліотеку як систему з позицій структурно-функціонального підходу, виокремлює кумулятивну¹ й утилітарну² функції [2, с. 22]. За обґрунтуванням вченого, завдяки їхній взаємодії розвиваються вторинні³ [2, с. 24—25].

На думку М. Слободяника, існує три рівні функцій — головна, основні та допоміжні [3, с. 98]. Головною бібліотекознавець вважає наукове пізнання. Базуючись на загальнонаукових підходах, він наголошує, що "в будь-якій системі може існувати лише одна головна функція" [3, с. 91], виділяючи інформаційно-документальну як одну з основних для наукової бібліотеки [3, с. 34—39].

Поряд з інформаційним широке розповсюдження останнім часом отримав також комунікаційний підхід. Його основоположником є Ю. Столярів, який на початку 80-х років

минулого століття, ґрунтуючись на тому, що "соціальне призначення бібліотеки ...полягає в забезпеченні просторово-часового акту комунікації", дійшов висновку, що "іманентна соціальна функція бібліотеки — комунікативна".

Розвиваючи своє розуміння функцій бібліотеки, вчений виступив з різкою критикою прихильників інформаційної функції. На його думку, "зараз інформаційна функція бібліотеки всіляко возвеличується, але, як і раніше, всього лише на рівні декларації". Послідовний розвиток своєї позиції дав Ю. Столярів підстави стверджувати, що "бібліотека — це документально-комунікаційна система", а "її сутнісна функція — документально-комунікаційна" [2, с. 25—28].

Метою дослідження є спроба обґрунтувати значимість комунікативної практики сучасної бібліотеки, а також вплив інтерактивних технологій на розвиток комунікативної функції інформаційного бібліотечного простору.

Вклад основного матеріалу. Комунікація є складним процесом, серед компонентів якого — засоби комунікації, канали, якими передається повідомлення.

Бібліотека — соціальний інститут, що включає інформаційні та культурні компоненти, забезпечуючи таким чином стійкість зв'язків і стосунків у рамках суспільства в цілому.

Проте особливістю сучасності є той беззаперечний факт, що вона є ареною відразу двох революцій — ментальної і технологічної: перша пов'язана з процесом глобалізації та формуванням нової культурної парадигми на основі антропоцентризму, друга — з наслідками техногенного вибуху у сфері комунікацій. Суспільні трансформації впливають на книгозбірні настільки рішуче, що змінюють не лише всю систему їхніх ресурсів і бібліотечної праці, а й ставлять питання про "кордони" бібліотечного простору, самі основи існування традиційних книгозбірень і їхніх функцій. Зміна ролі, призначення бібліотеки відбивається на її взаєминах як із суспільством в цілому, так і з певними соціальними інститутами зокрема, веде до трансформації професійних цінностей етики, фахової свідомості співтовариства [4].

Зворотним боком цього процесу є проблема падіння престижу читання. Все більша кількість людей основним джерелом інформації вибирає Інтернет, який домінує над книгою в процесі пізнання світу. Отже, книгозбірням потрібно не лише забезпечувати максимальний обсяг інформації з вільним і рівним доступом до неї, а й створювати комфортне

¹Накопичення і збереження документів.

²Використання документів.

³Виховна, інформаційна, прагматична, культурно-просвітня.

інтелектуальне середовище, здатне залучати і виховувати нові покоління читачів. Всі ці явища зумовили необхідність пошуку нових моделей бібліотечного розвитку, які зможуть забезпечити життєздатність установ як необхідного суспільству соціального інституту в контексті побудови відкритого суспільства знань в умовах розвитку інформаційної цивілізації [6].

У Сполучених Штатах Америки — понад дві тисячі університетів та коледжів. У кожному десятому — потужний комплекс науково-дослідних робіт. Вчені регулярно друкують у журналах результати досліджень у своїх галузях. Однак ці публікації не завжди стають надбанням наукової спільноти країни, адже значна кількість читачів, як правило, шукають "цікаву" інформацію [5].

Бібліотекам у нових умовах необхідно забезпечувати доступ до потрібної інформації [5]. Споживач потребує вельми простих критеріїв її пошуку — найчастіше необхідні відомості він знаходить у словниках і довідниках, електронних мас-медіа та їхніх паперових версіях. Але чим специфічнішим є інтерес користувача, тим складнішим стає процес пошуку відповідної інформації. На певному етапі це завдання вимагає професійного підходу та інституційної організації, тобто бібліотеки нового типу.

Книгозбірні європейських вищих навчальних закладів дуже гнучкі та мобільні, їхні фахівці стрімко реагують на новітні вимоги і докладають максимум зусиль, щоб бути корисними студентам.

При цьому вони покращують умови надання послуг, часто за рахунок неординарних і креативних рішень. Так, загальновідомо, що в університеті в Дортмунді (Німеччина) в бібліотеку можна прийти навіть вночі [4].

Фінляндія — це країна, яка вже побудувала "відкрите інформаційне суспільство добробуту". У сфері бібліотечно-обслуговування широкі верстви населення її можна розглядати як беззаперечного європейського лідера. У фінській моделі суспільства знань бібліотека — а вона оснащена новою технікою і технологіями, в ній поєднуються традиційне бібліотечне обслуговування і сервіси електронної бібліотеки — інститут, що забезпечує функціонування системи розповсюдження інформації.

На відміну від Фінляндії в Росії не існує єдиної національної бібліотечної моделі, відсутня вона і в Україні. Деякі загальні характерні риси моделі сучасної книгозбірні знаходять своє віддзеркалення у низці законодавчих актів, а також документів, прийнятих професійним співтовариством бібліотекарів [5].

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 956 від 17.08.2011 діє Державна цільова національно-культурна програма створення єдиної інформаційної бібліотечної системи "Бібліотека — XXI", метою якої є підвищення ефективності використання і забезпечення доступу до документів, які зберігаються у бібліотечних, архівних та музейних фондах [7]. Виконання Програми дасть змогу підвищити рівень інформаційної культури населення та увести до наукового обігу унікальні документи, що становлять історичну і культурну цінність не тільки для України, а і для світової спільноти. Названий документ є складовою Національної програми інформатизації, яка реалізується відповідно до Закону України "Про Національну програму інформатизації" [8].

Керівник відділу наукометрії та бібліометрії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), кандидат технічних наук Л. Костенко наголошує на необхідності нових підходів до розвитку бібліотечної справи. Один із них — синергетичний. Вчений вважає, що розвиток бібліотеки можливий лише при надходженні до неї зовнішньої інформації та готовності її співробітників до обумовленої новою інформацією трансформаційних процесів. Синер-

гетика⁴ орієнтує на поглиблення інформаційної взаємодії бібліотек з іншими суспільними інституціями та проведення інтеграційних функціонально-структурних трансформацій. У бібліотечознавстві вона вносить насамперед нову складову методологічної бази проведення досліджень, що передбачає перехід від описового подання явищ і закономірностей до створення їхніх аналітичних моделей на основі використання розвинутого математичного апарату. Згідно із синергетикою математична модель масштабно інваріантних процесів відтворюється усталеними законами розподілу теорії ймовірностей. У загальному випадку ці закони не описуються елементарними функціями, тому всі намагання зобразити їх такими функціями не могли мати успіху. Синергетичний підхід дав змогу здійснити теоретичне узагальнення всього спектра рангових закономірностей, що мають місце в різних сферах системи соціальних комунікацій, і подати їх у вигляді одного закону, що може бути названим законом самоорганізації соціально-інформаційних комунікацій [9].

Стан вітчизняних бібліотек не може не викликати занепокоєння, оскільки відчувається і реально спостерігається деструктивізація у взаєминах бібліотеки з державою, владою, управлінням галуззю в Україні. Відсутня послідовність у реалізації інформаційної політики закріплення інноваційних змін у бібліотечній сфері шляхом оновлення та доповнення бібліотечно-законодавчої бази, статусу бібліотек, системи підготовки кадрів. Активність бібліотек передбачає формування відповідних пропозицій.

Висновки

1. Комунікації в бібліотечному просторі є складним процесом. Серед його компонентів — засоби комунікації, канали, якими передається інформація. Для бібліотеки не менш важливою є друга складова комунікації — власне інформація, що передається цими каналами.

2. Згідно з класичною термодинамікою ентропія⁵ замкненої системи необоротно зростає. Тому суто комунікаційні процеси в бібліотечній сфері без надходження до неї зовнішньої інформації не можуть забезпечити її поступ. Така ситуація сьогодні має місце в бібліотеках України, де через економічні чинники комплектування фондів новими надходженнями суттєво зменшилось.

3. Синергетичний підхід до розвитку бібліотечної справи зумовлює необхідність надання в бібліотечних комунікаціях пріоритетів тим, які сприяють одержанню із зовнішнього середовища нової інформації. В умовах інтенсивного переходу від епохи Гутенберга до електронної ери такої інформації не бракує. Бібліотекам слід знаходити можливості її використання, а не посилатись на причини, що заважають її нагромадженню.

4. Прикладом нереалізованих бібліотеками можливостей є недостатня активізація роботи з оцифрування друкованих публікацій; потрібно ширше використовувати електронні публікації, що не мають друкованих аналогів. Розроблення відповідних нормативно-правових актів може бути проведено в рамках виконання Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи "Бібліотека — XXI".

Список використаної літератури

1. Дружинин А. М. Коммуникативные практики. Философско-методологический анализ : дис. ... канд. филос. наук / Дружинин Андрей Михайлович. — М., 2005. — 191 с.
2. Столяров Ю. Н. Структурно-функциональный анализ библиотеки как системы — теоретико-методологическая основа повышения эффективности и качества библиотечного обслужи-

⁴ Теорія самоорганізації у системах різноманітної природи.

⁵ Поворот, зміна перетворення; у теорії інформації — міра невизначеності ситуації.

- вання : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Столяров Юрий Николаевич; Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. — М., 1982. — 29 с.
3. Слободяник М. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М. С. Слободяник. — К. : Ред. журн. "Бібліотечний вісник", 1995. — 268 с.
 4. Сучасна бібліотека — це не тільки читання. — Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24706456.html>. — Назва з екрана.
 5. Природа й структура комунікативного процесу. — Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2>. — Назва з екрана.
 6. Naydorf M. I. Historically pulsating library (Cultural Revolutions and Sociocultural Institute) / Mark I. Naydorf. — Режим доступу: http://ctheorist.blogspot.com/2009/03/blog-post_1804.html. — Назва з екрана.
 7. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи "Бібліотека — ХХІ" : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.08.2011 № 956. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/956-2011-п>. — Назва з екрана.
 8. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр>. — Назва з екрана.
 9. Костенко Л. Й. Звіт про роботу секції "Стратегії технологічної модернізації наукових бібліотек" / Л. Й. Костенко, Т. В. Симоненко // Міжнародна наукова конференція "Інноваційна модель наукової бібліотеки ХХІ ст.". — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/new/12_Kiev/sek2_zvit.html. — Назва з екрана.

В статье раскрыт и обоснован синергетичний подход к развитию библиотечного дела, который обуславливает необходимость предоставления в библиотечных коммуникациях приоритетов тем из них, которые способствуют получению из внешней среды новой информации.

The article disclosed and justified synergetics approach to library development, which calls for the provision of library communications priority to those that contribute to obtaining from the environment of the new information.

Надійшла в редакцію 25 січня 2013 року